

Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τμήμα μείζονος συνθέσεως)

της 22ας Δεκεμβρίου 2022*

«Προδικαστική παραπομπή – Φάρμακα που προορίζονται για ανθρώπινη χρήση – Οδηγία 2001/83/ΕΚ – Άρθρο 86, παράγραφος 1 – Έννοια της “διαφήμισης των φαρμάκων” – Άρθρο 87, παράγραφος 3 – Ορθολογική χρήση των φαρμάκων – Άρθρο 90 – Απαγορευόμενα στοιχεία διαφήμισης – Διαφήμιση φαρμάκων για τα οποία δεν απαιτείται ιατρική συνταγή και των οποίων το κόστος δεν είναι δυνατό να επιστραφεί – Διαφήμιση μέσω της τιμής – Διαφήμιση προσφορών – Διαφήμιση συνδυαστικών πωλήσεων – Απαγόρευση»

Στην υπόθεση C-530/20,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Latvijas Republikas Satversmes tiesa (Συνταγματικό Δικαστήριο, Λεττονία) με απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2020, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 20 Οκτωβρίου 2020, στο πλαίσιο της δίκης

«EUROAPTIEKA» SIA

παρισταμένου του:

Ministru kabinets,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τμήμα μείζονος συνθέσεως),

συγκείμενο από τους Κ. Lenaerts, Πρόεδρο, L. Bay Larsen, Αντιπρόεδρο, A. Arabadjiev, Κ. Λυκούργο, E. Regan, P.G. Xuereb, L.S. Rossi (εισηγήτρια), Δ. Γρατσία και M.L. Arastey Sahún, προέδρους τμήματος, J.-C. Bonichot, S. Rodin, F. Biltgen, M. Gavalec, Z. Csehi και O. Spineanu-Matei, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: M. Szpunar

γραμματέας: L. Carrasco Marco, διοικητική υπάλληλος,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- η «EUROAPTIEKA» SIA, εκπροσωπούμενη από τον M. Pētersons, advokāts,
- η Ελληνική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις Α. Δημητρακοπούλου και Β. Καρρά,

* Γλώσσα διαδικασίας: η λεττονική.

- η Λεττονική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις K. Pommere, I. Romanovska και V. Soņeca,
- η Πολωνική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον B. Majczyna,
- η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τους A. Sauka και A. Sipsos,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 9ης Δεκεμβρίου 2021,

έχοντας υπόψη τη διάταξη της 2ας Μαρτίου 2022 περί επαναλήψεως της προφορικής διαδικασίας και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 22ας Μαρτίου 2022,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- η «EUROAPTIEKA» SIA, εκπροσωπούμενη από τον M. Pētersons, advokāts,
- η Λεττονική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις J. Davidoviča και I. Romanovska,
- η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τους A. Sauka και A. Sipsos,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις συμπληρωματικές προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 9ης Ιουνίου 2022,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 86, παράγραφος 1, του άρθρου 87, παράγραφος 3, και του άρθρου 90 της οδηγίας 2001/83/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 6ης Νοεμβρίου 2001, περί κοινοτικού κώδικος για τα φάρμακα που προορίζονται για ανθρώπινη χρήση (ΕΕ 2001, L 311, σ. 67), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2004/27/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 31ης Μαρτίου 2004 (ΕΕ 2004, L 136, σ. 34) (στο εξής: οδηγία 2001/83).
- 2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο διαδικασίας κινηθείσας από την «EUROAPTIEKA» SIA, εταιρία η οποία εδρεύει στη Λεττονία και ασκεί φαρμακευτική δραστηριότητα στο εν λόγω κράτος μέλος, σχετικά με τη νομιμότητα εθνικής διατάξεως η οποία απαγορεύει ορισμένες μορφές διαφήμισης των φαρμάκων.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

- 3 Οι αιτιολογικές σκέψεις 2 και 45 της οδηγίας 2001/83 έχουν ως εξής:
«(2) Κάθε κανόνας που διέπει την παραγωγή, διανομή ή χρησιμοποίηση φαρμάκων πρέπει να έχει ως βασικό στόχο την προστασία της δημόσιας υγείας.

[...]

(45) Η απευθυνόμενη στο ευρύ κοινό διαφήμιση φαρμάκων που μπορούν να χορηγηθούν χωρίς ιατρική συνταγή ενδέχεται να έχει επιπτώσεις στη δημόσια υγεία, σε περίπτωση που θα ήταν υπερβολική ή απερίσκεπτη. Η διαφήμιση αυτή, όταν επιτρέπεται, πρέπει συνεπώς να ικανοποιεί ορισμένα βασικά κριτήρια που είναι σκόπιμο να καθοριστούν.»

4 Ο επιγραφόμενος «Διαφήμιση» τίτλος VIII της εν λόγω οδηγίας και ο επιγραφόμενος «Πληροφόρηση και διαφήμιση» τίτλος VIIIα αυτής περιλαμβάνουν, αντιστοίχως, τα άρθρα 86 έως 88 και τα άρθρα 88α έως 100 της εν λόγω οδηγίας.

5 Το άρθρο 86 της ίδιας οδηγίας ορίζει τα εξής:

«1. Για τους σκοπούς του παρόντος τίτλου, ως “διαφήμιση των φαρμάκων” νοείται οποιαδήποτε μορφή παροχής πληροφοριών για προσέλκυση πελατείας, πρόβλεψης ή προτροπής που αποσκοπεί στην προώθηση της χορήγησης συνταγών, της προμήθειας, της πώλησης ή της κατανάλωσης φαρμάκων· περιλαμβάνει ιδίως:

– τη διαφήμιση των φαρμάκων που απευθύνεται στο κοινό,

[...]

2. Δεν καλύπτονται από τον παρόντα τίτλο:

– η επισήμανση και τα φύλλα οδηγιών που υπόκεινται στις διατάξεις του τίτλου V,

– η αλληλογραφία, συνοδευόμενη, ενδεχομένως, από κάθε άλλο μη διαφημιστικό έγγραφο, που απαιτείται για να απαντηθούν συγκεκριμένες ερωτήσεις σχετικά με κάποιο συγκεκριμένο φάρμακο,

– οι συγκεκριμένες πληροφορίες και τα σχετικά έγγραφα που αφορούν, για παράδειγμα, τις αλλαγές συσκευασίας, τις προειδοποιήσεις σχετικά με τις ανεπιθύμητες ενέργειες στο πλαίσιο της φαρμακοεπαγρύπνησης, καθώς και τους καταλόγους πώλησης και τους καταλόγους τιμών, εφόσον δεν περιέχουν καμία πληροφορία σχετικά με το φάρμακο,

– οι πληροφορίες σχετικά με την ανθρώπινη υγεία ή ασθένειες, εφόσον δεν γίνεται ούτε καν έμμεση αναφορά σε κάποιο φάρμακο.»

6 Το άρθρο 87 της οδηγίας 2001/83 προβλέπει τα εξής:

«1. Τα κράτη μέλη απαγορεύουν κάθε διαφήμιση φαρμάκου για το οποίο δεν έχει χορηγηθεί άδεια κυκλοφορίας σύμφωνα με το κοινοτικό δίκαιο.

2. Όλα τα στοιχεία της διαφήμισης ενός φαρμάκου πρέπει να ανταποκρίνονται στις πληροφορίες που περιλαμβάνονται στη συνοπτική περιγραφή των χαρακτηριστικών του προϊόντος.

3. Η διαφήμιση ενός φαρμάκου:

– πρέπει να προάγει την ορθολογική χρήση του φαρμάκου, παρουσιάζοντάς το με τρόπο αντικειμενικό και χωρίς να υπερβάλλονται οι ιδιότητές του,

– δεν μπορεί να είναι παραπλανητική.»

7 Το άρθρο 88 της οδηγίας αυτής ορίζει στις παραγράφους 1 έως 3 τα εξής:

«1. Τα κράτη μέλη απαγορεύουν την απευθυνόμενη στο κοινό διαφήμιση φαρμάκων:

α) που μπορούν να χορηγηθούν μόνο με ιατρική συνταγή σύμφωνα με τον Τίτλο VI,

β) που περιέχουν ψυχοτρόπες ή ναρκωτικές ουσίες, κατά την έννοια των Διεθνών Συμβάσεων, όπως οι Συμβάσεις των Ηνωμένων Εθνών του 1961 και του 1971.

2. Τα φάρμακα τα οποία, λόγω της σύνθεσης και του σκοπού τους, έχουν προβλεφθεί και σχεδιασθεί για να χρησιμοποιούνται χωρίς την παρέμβαση ιατρού για τη διάγνωση, την αναγραφή σε συνταγή ή την επίβλεψη της θεραπείας, μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο διαφήμισης που απευθύνεται στο κοινό εν ανάγκη με τη συμβολή του φαρμακοποιού.

3. Τα κράτη μέλη μπορούν να απαγορεύουν στο έδαφός τους την απευθυνόμενη στο κοινό διαφήμιση φαρμάκων το κόστος των οποίων είναι δυνατό να επιστραφεί.»

8 Το άρθρο 89, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας ορίζει τα εξής:

«Υπό την επιφύλαξη του άρθρου 88, κάθε διαφήμιση φαρμάκου η οποία απευθύνεται στο κοινό πρέπει:

[...]

β) να περιλαμβάνει τουλάχιστον:

– την ονομασία του φαρμάκου και την κοινή ονομασία όταν το φάρμακο περιλαμβάνει μία μόνο δραστική ουσία,

[...]».

9 Το άρθρο 90 της ίδιας οδηγίας ορίζει τα εξής:

«Η διαφήμιση φαρμάκου η οποία απευθύνεται στο κοινό δεν μπορεί να περιλαμβάνει οποιοδήποτε στοιχείο το οποίο:

α) εμφανίζει ως περιττή την επίσκεψη σε ιατρό ή τη χειρουργική επέμβαση, ιδίως παρέχοντας διάγνωση ή συνιστώντας θεραπεία δι' αλληλογραφίας·

β) υπαινίσσεται ότι η επίδραση του φαρμάκου είναι εξασφαλισμένα ισοδύναμη προς ή ανώτερη από άλλη θεραπευτική αγωγή ή φάρμακο, χωρίς παρενέργειες·

γ) υπαινίσσεται ότι η υγεία του ατόμου μπορεί να βελτιωθεί με τη χρήση του φαρμάκου·

δ) υπαινίσσεται ότι η υγεία του ατόμου μπορεί να υποστεί βλάβη αν δεν χρησιμοποιήσει το φάρμακο· η απαγόρευση αυτή δεν αφορά τις εκστρατείες εμβολιασμού που αναφέρονται στο άρθρο 88 παράγραφος 4·

- ε) απευθύνεται κατ' αποκλειστικότητα ή κατά κύριο λόγο στα παιδιά·
- στ) αναφέρεται σε σύσταση επιστημόνων, ατόμων ασχολούμενων επαγγελματικά με την υγεία ή άλλων διασήμων ατόμων που, αν και δεν είναι ούτε επιστήμονες ούτε επαγγελματικά ασχολούμενοι με την υγεία, μπορούν, λόγω φήμης, να προωθήσουν την κατανάλωση φαρμάκων·
- ζ) εξομοιώνει το φάρμακο με είδος διατροφής, με καλλυντικό ή άλλο καταναλωτικό προϊόν·
- η) υπαινίσσεται ότι η ασφάλεια ή η αποτελεσματικότητα του φαρμάκου οφείλεται στο γεγονός ότι πρόκειται για ουσία φυσική·
- θ) θα μπορούσε, περιγράφοντας ή αναπαριστώντας λεπτομερώς τα συμπτώματα μιας ασθένειας, να προκαλέσει λανθασμένη αυτοδιάγνωση·
- ι) αναφέρεται, με υπερβολικά ανησυχητικό ή παραπλανητικό τρόπο, σε διαβεβαιώσεις σχετικές με την επίτευξη ίασης·
- ια) χρησιμοποιεί, με υπερβολικά ανησυχητικό ή παραπλανητικό τρόπο, οπτικές αναπαραστάσεις των αλλοιώσεων του ανθρώπινου σώματος που οφείλονται σε ασθένειες ή τρώσεις, ή τη δράση του φαρμάκου στο ανθρώπινο σώμα ή σε μέρη του.»

Το λεττονικό δίκαιο

- 10 Το σημείο 18.12 του Ministru kabineta noteikumi Nr. 378 «Zāļu reklamēšanas kārtība un kārtība, kādā zāļu ražotājs ir tiesīgs nodot ārstiem bezmaksas zāļu paraugus» (διατάγματος αριθ. 378 του υπουργικού συμβουλίου «σχετικά με τους τρόπους διαφήμισης των φαρμάκων και τους όρους υπό τους οποίους οι παρασκευαστές φαρμάκων δύνανται να παρέχουν δωρεάν δείγματα φαρμάκων σε ιατρούς»), της 17ης Μαΐου 2011 (*Latvijas Vēstnesis*, 2011, αριθ. 78, στο εξής: διάταγμα αριθ. 378), ορίζει τα εξής:

«Απαγορεύεται να περιλαμβάνονται στη διαφήμιση φαρμάκου η οποία απευθύνεται στο κοινό πληροφορίες οι οποίες προτρέπουν σε αγορά του φαρμάκου δικαιολογώντας την ανάγκη αγοράς του φαρμάκου βάσει της τιμής του, μέσω αναγγελίας ειδικής εκπτωτικής προσφοράς ή επισημάνσεως περί της πώλησεως του φαρμάκου από κοινού με άλλα φάρμακα (ενδεχομένως και σε μειωμένη τιμή) ή προϊόντα.»

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

- 11 Η EUROAPTIEKA ανήκει σε όμιλο ο οποίος έχει υπό τον έλεγχο του δίκτυο φαρμακείων και επιχειρήσεων λιανικής πώλησης φαρμάκων στη Λεττονία. Σύμφωνα με τη λεττονική νομοθεσία, τα φαρμακεία επιτρέπεται να διαθέτουν και άλλα προϊόντα υγείας πέραν των φαρμάκων.
- 12 Τον Μάρτιο του 2016 η EUROAPTIEKA δημοσίευσε στον ιστότοπο και στη μηνιαία εφημερίδα της μια προσφορά, η οποία συνίστατο σε έκπτωση ύψους 15 % για την αγορά οποιουδήποτε φαρμάκου σε περίπτωση αγοράς τουλάχιστον τριών προϊόντων. Με απόφαση της 1ης Απριλίου 2016, η Veselības inspekcijas Zāļu kontroles nodaļa (Επιθεώρηση δημόσιας υγείας, Τμήμα ελέγχου φαρμάκων, Λεττονία) απαγόρευσε στην EUROAPTIEKA, βάσει του σημείου 18.12 του διατάγματος αριθ. 378, τη διαφήμιση σχετικά με την προσφορά αυτή.

- 13 Στις 8 Ιανουαρίου 2020, η EUROAPTIEKA άσκησε συνταγματική προσφυγή κατά της διατάξεως αυτής ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, του Latvijas Republikas Satversmes tiesa (Συνταγματικού Δικαστηρίου, Λεττονία). Προς στήριξη της προσφυγής αυτής, η EUROAPTIEKA υποστήριξε, μεταξύ άλλων, ότι η εν λόγω διάταξη έχει εφαρμογή όχι μόνο στη διαφήμιση συγκεκριμένου φαρμάκου, αλλά και στη διαφήμιση φαρμάκων εν γένει. Αντιθέτως, οι διατάξεις της οδηγίας 2001/83, στη μεταφορά των οποίων στο εθνικό δίκαιο σκοπεί το διάταγμα αριθ. 378, δεν έχουν εφαρμογή σε κάθε διαφήμιση που αφορά τον φαρμακευτικό κλάδο ή τα φάρμακα εν γένει, αλλά μόνο στις διαφημίσεις που αφορούν συγκεκριμένα φάρμακα. Η EUROAPTIEKA υποστηρίζει ότι η ως άνω οδηγία προβαίνει σε πλήρη εναρμόνιση στον τομέα της διαφήμισης των φαρμάκων και, ως εκ τούτου, εμποδίζει τα κράτη μέλη να θεσπίζουν με τη νομοθεσία τους πρόσθετους κανόνες που περιορίζουν τη διαφήμιση αυτή. Θεσπίζοντας το σημείο 18.12 του διατάγματος αριθ. 378, το υπουργικό συμβούλιο προσέθεσε στοιχεία στον κατάλογο των απαγορευόμενων στοιχείων διαφήμισης του άρθρου 90 της οδηγίας 2001/83 και, με τον τρόπο αυτό, παρέβη το άρθρο 288, τρίτο εδάφιο, ΣΛΕΕ.
- 14 Το υπουργικό συμβούλιο εκτιμά ότι η έννοια της «διαφήμισης των φαρμάκων» του άρθρου 86, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/83 πρέπει να ερμηνεύεται κατά τρόπο ευρύ και ότι η απαγόρευση κάθε διαφήμισης που δεν πληροί την απαίτηση του άρθρου 87, παράγραφος 3, της εν λόγω οδηγίας, κατά την οποία η διαφήμιση ενός φαρμάκου πρέπει να προάγει την ορθολογική χρήση του, ισχύει όχι μόνο για συγκεκριμένο φάρμακο, αλλά και για οποιοδήποτε φάρμακο εν γένει. Το σημείο 18.12 του διατάγματος αριθ. 378 θεσπίστηκε με σκοπό τον περιορισμό της μη ορθολογικής χρήσεως φαρμάκων για τα οποία δεν απαιτείται ιατρική συνταγή, η οποία μπορεί να προκύψει από διαφήμιση των φαρμάκων αυτών βάσει της τιμής τους. Επομένως, οι αυστηρότερες απαιτήσεις που επιβάλλει η εν λόγω εθνική διάταξη στηρίζονται στην ανάγκη, στην οποία αναφέρεται η αιτιολογική σκέψη 45 της εν λόγω οδηγίας, προστασίας της δημόσιας υγείας από τους κινδύνους υπερβολικής και απερίσκεπτης διαφήμισης. Συνεπώς, η εν λόγω εθνική διάταξη είναι σύμφωνη με την οδηγία.
- 15 Το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι το σημείο 18.12 του διατάγματος αριθ. 378 συνιστά ρύθμιση που διέπει τη διαφήμιση των φαρμάκων, κατά την έννοια της οδηγίας 2001/83, και ότι η εν λόγω οδηγία επιτρέπει τη θέσπιση κανόνων όπως αυτοί που περιλαμβάνονται στην ως άνω εθνική διάταξη, εφόσον αυτοί είναι σύμφωνοι με τους σκοπούς που επιδιώκει η οδηγία. Εντούτοις, διερωτάται ως προς την ερμηνεία του άρθρου 86, παράγραφος 1, του άρθρου 87, παράγραφος 3, και του άρθρου 90 της εν λόγω οδηγίας.
- 16 Το αιτούν δικαστήριο υπογραμμίζει, καταρχάς, ότι, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, η έννοια της «διαφήμισης των φαρμάκων» του άρθρου 86, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/83 πρέπει να ερμηνεύεται κατά τρόπο ιδιαιτέρως ευρύ, με έμφαση στον σκοπό προώθησης που επιδιώκει το επίμαχο μήνυμα. Ωστόσο, από το γράμμα του άρθρου 89, παράγραφος 1, στοιχείο β', πρώτη περίπτωση, της εν λόγω οδηγίας, κατά το οποίο κάθε διαφήμιση φαρμάκου πρέπει να περιλαμβάνει την ονομασία αυτού, θα μπορούσε να συναχθεί το συμπέρασμα ότι μόνον η διαφήμιση συγκεκριμένων φαρμάκων ως προς την ταυτότητα των οποίων δεν υπάρχει ασάφεια δύναται να θεωρηθεί ως «διαφήμιση φαρμάκων» κατά την έννοια της εν λόγω οδηγίας. Αν ίσχυε τούτο, οι δραστηριότητες περί των οποίων γίνεται λόγος στο σημείο 18.12 του διατάγματος αριθ. 378 θα μπορούσαν να μην εμπίπτουν στην ως άνω έννοια, δεδομένου ότι η εν λόγω διάταξη δεν αναφέρεται σε πληροφορίες σχετικές με συγκεκριμένα φάρμακα, όπως είναι η ονομασία τους, αλλά απαγορεύει να περιλαμβάνονται στη διαφήμιση των φαρμάκων ορισμένες πληροφορίες όπως εκείνες οι οποίες προτρέπουν στην αγορά φαρμάκων, δικαιολογώντας την ανάγκη μιας τέτοιας αγοράς βάσει της τιμής.

- 17 Εν συνεχεία, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι η οδηγία 2001/83 εναρμόνισε πλήρως τον τομέα της διαφήμισης των φαρμάκων. Συναφώς, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται, δεδομένου ότι οι απαγορεύσεις του σημείου 18.12 του διατάγματος αριθ. 378 δεν αντιστοιχούν σε κανένα από τα στοιχεία διαφήμισης που απαγορεύονται από το άρθρο 90 της οδηγίας και υπό την προϋπόθεση ότι η εν λόγω οδηγία έχει εφαρμογή, αν τα κράτη μέλη έχουν το δικαίωμα, στο πλαίσιο της εθνικής τους νομοθεσίας, να απαγορεύουν άλλα στοιχεία διαφήμισης πλην εκείνων που απαγορεύει το άρθρο 90.
- 18 Ως προς το σημείο αυτό, το αιτούν δικαστήριο παρατηρεί, τέλος, ότι το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η συμβατότητα με την οδηγία 2001/83 απαιτήσεων διαφορετικών από εκείνες οι οποίες ρητώς προβλέπονται στο εν λόγω άρθρο 90 μπορεί να εκτιμηθεί υπό το πρίσμα του σκοπού που επιδιώκει η οδηγία, ήτοι της προαγωγής της ορθολογικής χρήσης των φαρμάκων, και της ανάγκης αποτροπής κάθε υπερβολικής και απερίσκεπτης διαφήμισης η οποία ενδέχεται να έχει επιπτώσεις στη δημόσια υγεία. Επομένως, κατά το αιτούν δικαστήριο, το άρθρο 87, παράγραφος 3, της εν λόγω οδηγίας, σε συνδυασμό με την αιτιολογική της σκέψη 45, θα μπορούσε να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι επιτρέπει στα κράτη μέλη να απαγορεύουν κάθε διαφήμιση φαρμάκων προδήλως υπερβολική και απερίσκεπτη, η οποία μπορεί να έχει επιπτώσεις στη δημόσια υγεία.
- 19 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Latvijas Republikas Satversmes tiesa (Συνταγματικό Δικαστήριο) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:
- «1) Πρέπει οι δραστηριότητες τις οποίες αφορά η διάταξη [του σημείου 18.12 του διατάγματος αριθ. 378] να θεωρηθούν διαφήμιση φαρμάκων κατά την έννοια του επιγραφόμενου “Διαφήμιση” τίτλου VIII της οδηγίας 2001/83;
- 2) Έχει το άρθρο 90 της οδηγίας 2001/83 την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική κανονιστική ρύθμιση η οποία διευρύνει τον κατάλογο των απαγορευόμενων μορφών διαφήμισης και επιβάλλει αυστηρότερους περιορισμούς από εκείνους που ρητώς προβλέπει το άρθρο 90 της εν λόγω οδηγίας;
- 3) Πρέπει η επίμαχη στη διαφορά της κύριας δίκης ρύθμιση να θεωρηθεί ότι περιορίζει τη διαφήμιση των φαρμάκων χάριν προωθήσεως της ορθολογικής χρήσεώς τους, κατά την έννοια του άρθρου 87, παράγραφος 3, της οδηγίας 2001/83;»

Η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου

- 20 Στις 13 Ιουλίου 2021, το Δικαστήριο αποφάσισε να παραπέμψει την υπό κρίση υπόθεση ενώπιον του τρίτου τμήματος. Την ίδια ημέρα, κάλεσε τους κατά το άρθρο 23 του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης ενδιαφερομένους να απαντήσουν εγγράφως σε ορισμένες ερωτήσεις, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 61, παράγραφος 1, του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου. Η προσφεύγουσα της κύριας δίκης, η Ελληνική, η Λεττονική και η Πολωνική Κυβέρνηση, καθώς και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή απάντησαν στις ερωτήσεις αυτές.
- 21 Κατόπιν της μερικής ανανέωσης των μελών του Δικαστηρίου και της συνακόλουθης νέας σύνθεσης των τμημάτων, το Δικαστήριο, με απόφαση της 13ης Οκτωβρίου 2021, παρέπεμψε την εν λόγω υπόθεση ενώπιον του τετάρτου τμήματος.

- 22 Στις 9 Δεκεμβρίου 2021, ο γενικός εισαγγελέας ανέπτυξε τις προτάσεις του, κατόπιν τούτου δε η προφορική διαδικασία περατώθηκε.
- 23 Εκτιμώντας ότι το ζήτημα των συνεπειών των αποφάσεων της 1ης Οκτωβρίου 2020, Α (Διαφήμιση και πώληση φαρμάκων μέσω διαδικτύου) (C-649/18, EU:C:2020:764), καθώς και της 15ης Ιουλίου 2021, DocMorris (C-190/20, EU:C:2021:609), για την απάντηση που πρέπει να δοθεί στα προδικαστικά ερωτήματα που υποβλήθηκαν στο πλαίσιο της υπό κρίση υποθέσεως έπρεπε να εξετασθεί από μεγαλύτερο δικαστικό σχηματισμό, το τέταρτο τμήμα αποφάσισε, στις 13 Ιανουαρίου 2022, να ζητήσει από το Δικαστήριο να αναθέσει την υπόθεση σε τέτοιο δικαστικό σχηματισμό, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 60, παράγραφος 3, του Κανονισμού Διαδικασίας.
- 24 Την 1η Φεβρουαρίου 2022, το Δικαστήριο αποφάσισε να αναθέσει την εν λόγω υπόθεση στο τμήμα μείζονος συνθέσεως.
- 25 Με τη διάταξη της 2ας Μαρτίου 2022, EUROAPTIEKA (C-530/20, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2022:146), το Δικαστήριο, αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα, διέταξε την επανάληψη της προφορικής διαδικασίας στην υπό κρίση υπόθεση, σύμφωνα με το άρθρο 83 του Κανονισμού Διαδικασίας.
- 26 Στις 9 Ιουνίου 2022, ο γενικός εισαγγελέας ανέπτυξε συμπληρωματικές προτάσεις.

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος

- 27 Από την απόφαση περί παραπομπής και από τη δικογραφία που έχει στη διάθεσή του το Δικαστήριο προκύπτει ότι η επίμαχη στην κύρια δίκη εθνική διάταξη ερμηνεύεται από τις λεττονικές δικαστικές και διοικητικές αρχές υπό την έννοια ότι αυτή έχει εφαρμογή τόσο στη διαφήμιση που απευθύνεται στο κοινό για συγκεκριμένο φάρμακο όσο και σε εκείνη που απευθύνεται στο κοινό για μη συγκεκριμένα φάρμακα, ήτοι για τα φάρμακα εν γένει ή για ένα σύνολο μη προσδιοριζόμενων φαρμάκων. Εξάλλου, από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι η διαφορά της κύριας δίκης αφορά ακριβώς τη νομιμότητα της εν λόγω εθνικής διατάξεως καθόσον αφορά τη δεύτερη αυτή κατηγορία διαφήμισης.
- 28 Υπό τις συνθήκες αυτές, πρέπει να γίνει δεκτό ότι, με το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 86, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/83 έχει την έννοια ότι η διάδοση πληροφοριών που προτρέπουν στην αγορά φαρμάκων δικαιολογώντας την ανάγκη της αγοράς αυτής βάσει της τιμής των φαρμάκων, μέσω αναγγελίας ειδικής εκπωτικής προσφοράς ή μέσω επιστημόνων περί της πωλήσεως των εν λόγω φαρμάκων από κοινού, ενδεχομένως και σε μειωμένη τιμή, με άλλα φάρμακα ή άλλα προϊόντα, εμπίπτει στην κατά την ανωτέρω διάταξη έννοια της «διαφήμισης των φαρμάκων», ακόμη και όταν οι πληροφορίες δεν αφορούν συγκεκριμένο φάρμακο, αλλά μη προσδιοριζόμενα φάρμακα.
- 29 Προκειμένου να δοθεί απάντηση στο ερώτημα αυτό, πρέπει να προσδιοριστεί, καταρχάς, αν η κατά το άρθρο 86, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/83 έννοια της «διαφήμισης των φαρμάκων» καλύπτει μόνον τη διαφήμιση συγκεκριμένου φαρμάκου ή και τη διαφήμιση μη προσδιοριζόμενων φαρμάκων. Εν συνεχεία, θα πρέπει να αξιολογηθεί κατά πόσον δραστηριότητες όπως αυτές στις οποίες αναφέρεται η επίμαχη στην κύρια δίκη εθνική διάταξη δύνανται να εμπίπτουν στην έννοια αυτή.

Όσον αφορά το εύρος της κατά το άρθρο 86, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/83 έννοιας της «διαφήμισης των φαρμάκων»

- 30 Το άρθρο 86, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/83 ορίζει την έννοια της «διαφήμισης των φαρμάκων» ως «οποιαδήποτε μορφή παροχής πληροφοριών για προσέλκυση πελατείας, πρόβλεψης ή προτροπής που αποσκοπεί στην προώθηση της χορήγησης συνταγών, της προμήθειας, της πώλησης ή της κατανάλωσης φαρμάκων».
- 31 Δεδομένου ότι η ως άνω διάταξη ουδόλως παραπέμπει στις εθνικές νομοθεσίες, η έννοια αυτή πρέπει να εκλαμβάνεται ως αυτοτελής έννοια του δικαίου της Ένωσης, η οποία πρέπει να ερμηνεύεται ομοιόμορφα εντός αυτής, λαμβανομένων υπόψη όχι μόνον του γράμματος της εν λόγω διάταξης, αλλά και του πλαισίου στο οποίο εντάσσεται και των σκοπών που επιδιώκονται με τη ρύθμιση της οποίας αποτελεί μέρος [πρβλ. απόφαση της 22ας Ιουνίου 2021, Βενεζουέλα κατά Συμβουλίου (Επηρεασμός τρίτου κράτους), C-872/19 P, EU:C:2021:507, σκέψη 42 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία].
- 32 Όσον αφορά, πρώτον, το γράμμα του άρθρου 86, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/83, επισημαίνεται ότι η εν λόγω διάταξη αναφέρεται συστηματικά στα «φάρμακα» στον πληθυντικό αριθμό. Επιπλέον, η έννοια της «διαφήμισης των φαρμάκων» ορίζεται στην εν λόγω διάταξη κατά τρόπο ιδιαίτερος ευρύ, ως καλύπτουσα «οποιαδήποτε μορφή» παροχής πληροφοριών για προσέλκυση πελατείας, πρόβλεψης ή προτροπής, συμπεριλαμβανομένης, μεταξύ άλλων, της «διαφήμισης των φαρμάκων που απευθύνεται στο κοινό», η οποία δεν αποκλείεται ρητώς από το άρθρο 86, παράγραφος 2, της οδηγίας (πρβλ. απόφαση της 5ης Μαΐου 2011, MSD Sharp & Dohme, C-316/09, EU:C:2011:275, σκέψη 29).
- 33 Υπό τις συνθήκες αυτές, από το γράμμα του άρθρου 86, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/83 δεν είναι δυνατό να συναχθεί ότι η διαφήμιση μη προσδιοριζόμενων φαρμάκων αποκλείεται από την έννοια της «διαφήμισης των φαρμάκων» κατά την ως άνω διάταξη.
- 34 Όσον αφορά, δεύτερον, το πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται το άρθρο 86, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/83, επισημαίνεται ότι ορισμένες από τις διατάξεις των τίτλων VIII και VIIIα της οδηγίας αναφέρονται στη διαφήμιση «φαρμάκων», υποδηλώνοντας, με τον τρόπο αυτό, ότι η εν λόγω διαφήμιση μπορεί να αφορά μη προσδιοριζόμενα φάρμακα, ενώ άλλες αναφέρονται στη διαφήμιση «ενός φαρμάκου».
- 35 Εντούτοις όσον αφορά, αφενός, τις διατάξεις του τίτλου VIII της οδηγίας 2001/83, ήτοι εκείνες οι οποίες περιλαμβάνονται στα άρθρα 86 έως 88 της οδηγίας, υπογραμμίζεται ότι οι εν λόγω διατάξεις θεσπίζουν γενικούς και βασικούς κανόνες που διέπουν τη διαφήμιση των φαρμάκων (πρβλ. απόφαση της 5ης Μαΐου 2011, Novo Nordisk, C-249/09, EU:C:2011:272, σκέψεις 22, 24 και 25). Επομένως, όπως κατ' ουσίαν εκτίμησε ο γενικός εισαγγελέας με το σημείο 44 των προτάσεων του της 9ης Δεκεμβρίου 2021, οι εν λόγω διατάξεις έχουν εφαρμογή σε οποιαδήποτε ενέργεια που αποσκοπεί στην προώθηση της χορήγησης συνταγών, της προμήθειας, της πώλησης ή της κατανάλωσης φαρμάκων.
- 36 Κατά συνέπεια, μολοντί, αντιθέτως προς το άρθρο 88 της εν λόγω οδηγίας, το άρθρο 87 αυτής αναφέρεται κατά λέξη στη διαφήμιση «ενός φαρμάκου», το εν λόγω άρθρο 87 έχει ερμηνευθεί από το Δικαστήριο υπό την έννοια ότι προβλέπει ορισμένες γενικές αρχές οι οποίες έχουν εφαρμογή σε όλα τα είδη και σε όλα τα στοιχεία της διαφήμισης των φαρμάκων (απόφαση της 5 Μαΐου 2011, Novo Nordisk, C-249/09, EU:C:2011:272, σκέψη 25· πρβλ., επίσης, απόφαση της 8ης Νοεμβρίου 2007, Gintec, C-374/05, EU:C:2007:654, σκέψεις 51 και 55).

- 37 Αφετέρου, όσον αφορά τις διατάξεις του τίτλου VIIIα της οδηγίας 2001/83, είναι αληθές ότι τα άρθρα 89 και 90 αυτής, τα οποία προβλέπουν ειδικούς κανόνες για τη διαφήμιση που απευθύνεται στο κοινό, αναφέρονται σε «φάρμακο» στον ενικό και ότι, όπως επισημαίνει το αιτούν δικαστήριο, το άρθρο 89, παράγραφος 1, στοιχείο β', πρώτη περίπτωση, της εν λόγω οδηγίας ορίζει ότι η διαφήμιση αυτή πρέπει να περιλαμβάνει τουλάχιστον την ονομασία του φαρμάκου.
- 38 Εντούτοις, το άρθρο 89, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας προβλέπει ότι εφαρμόζεται υπό την επιφύλαξη του άρθρου 88. Επιπλέον, όπως υποστήριξαν, κατ' ουσίαν, η Πολωνική Κυβέρνηση και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το γεγονός ότι οι ειδικοί κανόνες των άρθρων 89 και 90 της ίδιας οδηγίας αφορούν τη διαφήμιση συγκεκριμένου φαρμάκου δεν δύναται να θέσει εν αμφιβόλω τον ιδιαίτερος ευρύ ορισμό της έννοιας της «διαφήμισης των φαρμάκων» που περιλαμβάνεται στο άρθρο 86, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/83 ούτε το γενικό περιεχόμενο των κανόνων των άρθρων 86 έως 88 της οδηγίας αυτής. Επομένως, από το άρθρο 89 της εν λόγω οδηγίας δεν είναι δυνατό να συναχθεί ότι η κατά το άρθρο 86, παράγραφος 1, της ίδιας οδηγίας έννοια της «διαφήμισης των φαρμάκων» πρέπει να νοείται ως καλύπτουσα μόνον τη διαφήμιση συγκεκριμένου φαρμάκου.
- 39 Όσον αφορά, τρίτον, τους σκοπούς που επιδιώκει η οδηγία 2001/83, από την αιτιολογική σκέψη 2 αυτής προκύπτει ότι κύριος σκοπός της είναι η προστασία της δημόσιας υγείας.
- 40 Συναφώς, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η διαφήμιση των φαρμάκων ενδέχεται να είναι επιζήμια για τη δημόσια υγεία (απόφαση της 5ης Μαΐου 2011, Novo Nordisk, C-249/09, EU:C:2011:272, σκέψη 32 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία), λαμβανομένων υπόψη των σοβαρών συνεπειών για την υγεία που μπορούν να προέλθουν από κακή χρήση ή υπερκατανάλωση φαρμάκων τα οποία χορηγούνται μόνο με συνταγή ιατρού (απόφαση της 5ης Μαΐου 2011, MSD Sharp & Dohme, C-316/09, EU:C:2011:275, σκέψη 30) και των κινδύνων τους οποίους ενδέχεται επίσης να εγκυμονεί η υπερβολική ή απερίσκεπτη κατανάλωση φαρμάκων χορηγούμενων χωρίς ιατρική συνταγή [πρβλ. απόφαση της 1ης Οκτωβρίου 2020, A (Διαφήμιση και πώληση φαρμάκων μέσω διαδικτύου), C-649/18, EU:C:2020:764, σκέψεις 80 και 94].
- 41 Πράγματι, πρέπει να υπογραμμισθεί ο όλως ιδιάζων χαρακτήρας των φαρμάκων, που διαφοροποιούνται ουσιωδώς από τα λοιπά εμπορεύματα χάρη στις θεραπευτικές ιδιότητές τους (πρβλ. απόφαση της 18ης Σεπτεμβρίου 2019, VIPA, C-222/18, EU:C:2019:751, σκέψη 73 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία). Οι θεραπευτικές αυτές ιδιότητες έχουν ως αποτέλεσμα ότι, σε περίπτωση που τα φάρμακα λαμβάνονται χωρίς λόγο ή κατά τρόπο μη σύμφωνο με τις οδηγίες, ενδέχεται να προκαλέσουν σοβαρή βλάβη της υγείας, χωρίς ο ασθενής να είναι σε θέση να το αντιληφθεί κατά τη χορήγηση των φαρμάκων. Εξάλλου, η υπερβολική λήψη φαρμάκων ή η λήψη φαρμάκων κατά τρόπο μη σύμφωνο με τις οδηγίες συνεπάγεται κινδύνους για την οικονομική ισορροπία των εθνικών συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης (πρβλ. απόφαση της 19ης Μαΐου 2009, Apothekerkammer des Saarlandes κ.λπ., C-171/07 και C-172/07, EU:C:2009:316, σκέψεις 32 και 33).
- 42 Στο πλαίσιο ακριβώς αυτό, αφενός, το άρθρο 87, παράγραφος 1, και το άρθρο 88, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 2001/83 απαγορεύουν, χωρίς καμία εξαίρεση, αντιστοίχως, κάθε διαφήμιση φαρμάκου για το οποίο δεν έχει χορηγηθεί άδεια κυκλοφορίας σύμφωνα με το δίκαιο της Ένωσης και κάθε απευθυνόμενη στο κοινό διαφήμιση φαρμάκων τα οποία μπορούν να χορηγηθούν μόνο με ιατρική συνταγή και, αφετέρου, το άρθρο 88, παράγραφος 3, της οδηγίας επιτρέπει στα κράτη μέλη να απαγορεύουν, στο έδαφός τους, την απευθυνόμενη στο κοινό διαφήμιση φαρμάκων το κόστος των οποίων είναι δυνατό να επιστραφεί.

- 43 Ομοίως, ανταποκρίνεται στον βασικό σκοπό της προστασίας της δημόσιας υγείας το άρθρο 88, παράγραφος 2, της εν λόγω οδηγίας, ερμηνευόμενο σε συνδυασμό με την αιτιολογική της σκέψη 45, κατά το οποίο η απευθυνόμενη στο κοινό διαφήμιση φαρμάκων για τα οποία δεν απαιτείται ιατρική συνταγή επιτρέπεται υπό την επιφύλαξη των προϋποθέσεων και περιορισμών που προβλέπονται από την ίδια ως άνω οδηγία (πρβλ. αποφάσεις της 11ης Δεκεμβρίου 2003, *Deutscher Apothekerverband*, C-322/01, EU:C:2003:664, σκέψη 109, και της 11ης Ιουνίου 2020, *ratiopharm*, C-786/18, EU:C:2020:459, σκέψη 40), δεδομένου ότι, όπως προκύπτει από την αιτιολογική σκέψη 45, η διαφήμιση αυτή ενδέχεται να έχει επιπτώσεις στη δημόσια υγεία, σε περίπτωση που είναι υπερβολική ή απερίσκεπτη.
- 44 Ωστόσο, ο βασικός σκοπός της προστασίας της δημόσιας υγείας θα διακυβευόταν σε μεγάλο βαθμό αν το άρθρο 86, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/83 ερμηνευόταν υπό την έννοια ότι η δραστηριότητα παροχής πληροφοριών για προσέλκυση πελατείας, πρόβλεψης ή προτροπής που αποσκοπεί στην προώθηση της χορήγησης συνταγών, της προμήθειας, της πώλησης ή της κατανάλωσης φαρμάκων, χωρίς αναφορά σε συγκεκριμένο φάρμακο, δεν εμπίπτει στην κατά την ανωτέρω διάταξη έννοια της «διαφήμισης των φαρμάκων» και, ως εκ τούτου, δεν υπόκειται στις απαγορεύσεις, στις προϋποθέσεις και στους περιορισμούς που προβλέπει η εν λόγω οδηγία όσον αφορά τη διαφήμιση.
- 45 Συγκεκριμένα, στο μέτρο που η διαφήμιση για μη προσδιοριζόμενα φάρμακα, όπως η διαφήμιση που αφορά μια ολόκληρη κατηγορία φαρμάκων τα οποία προορίζονται για τη θεραπεία της ίδιας παθήσεως, ενδέχεται να αφορά και φάρμακα για τα οποία απαιτείται ιατρική συνταγή ή φάρμακα των οποίων η δαπάνη είναι δυνατό να επιστραφεί, ο αποκλεισμός μιας τέτοιας διαφήμισης από το πεδίο εφαρμογής των σχετικών με τη διαφήμιση διατάξεων της οδηγίας 2001/83 θα στερούσε σε μεγάλο βαθμό από τις απαγορεύσεις του άρθρου 88, παράγραφος 1, στοιχείο α', και παράγραφος 3, της εν λόγω οδηγίας την πρακτική τους αποτελεσματικότητα, καθόσον θα εξαιρούσε από τις απαγορεύσεις αυτές κάθε διαφήμιση η οποία δεν αφορά συγκεκριμένα ένα φάρμακο που εμπίπτει στην εν λόγω κατηγορία.
- 46 Επιπλέον, όπως επισήμανε, κατ' ουσίαν, ο γενικός εισαγγελέας με τα σημεία 41, 56 και 60 των προτάσεων του της 9ης Δεκεμβρίου 2021, διαφήμιση που αφορά μη προσδιοριζόμενο σύνολο φαρμάκων για τα οποία δεν απαιτείται ιατρική συνταγή, όπως διαφήμιση η οποία αφορά όλο το φάσμα των φαρμάκων που διατίθενται προς πώληση εντός φαρμακείου, μπορεί, όπως και η διαφήμιση ενός μόνον συγκεκριμένου φαρμάκου, να είναι υπερβολική και απερίσκεπτη και, ως εκ τούτου, επιζήμια για τη δημόσια υγεία, παρακινώντας τους καταναλωτές σε μη ορθολογική ή σε υπερβολική χρήση των οικείων φαρμάκων.
- 47 Επομένως, από τη γραμματική, τη συστηματική και την τελολογική ερμηνεία του άρθρου 86, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/83 προκύπτει ότι η έννοια της «διαφήμισης των φαρμάκων», κατά τη διάταξη αυτή, καλύπτει κάθε μορφή παροχής πληροφοριών για προσέλκυση πελατείας, πρόβλεψης ή προτροπής που αποσκοπεί στην προώθηση της χορήγησης συνταγών, της προμήθειας, της πώλησης ή της κατανάλωσης συγκεκριμένου φαρμάκου ή μη προσδιοριζόμενων φαρμάκων.
- 48 Οι αποφάσεις της 1ης Οκτωβρίου 2020, *A* (Διαφήμιση και πώληση φαρμάκων μέσω διαδικτύου) (C-649/18, EU:C:2020:764), και της 15ης Ιουλίου 2021, *DocMorris* (C-190/20, EU:C:2021:609), δεν δύνανται να δικαιολογήσουν διαφορετική ερμηνεία του άρθρου 86, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/83.

- 49 Συγκεκριμένα, η υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 1ης Οκτωβρίου 2020, A (Διαφήμιση και πώληση φαρμάκων μέσω διαδικτύου) (C-649/18, EU:C:2020:764), αφορούσε τη δραστηριότητα φαρμακείου εγκατεστημένου σε κράτος μέλος, η οποία συνίστατο στη διεξαγωγή, με αποδέκτες καταναλωτές άλλου κράτους μέλους, πολύμορφης διαφημιστικής εκστρατείας ευρείας εμβέλειας για τις εκ μέρους του παρεχόμενες υπηρεσίες διαδικτυακής πώλησης φαρμάκων. Το Δικαστήριο έκρινε, κατ' ουσίαν, ότι η διαφήμιση των υπηρεσιών διαδικτυακής πώλησης φαρμάκων εμπίπτει όχι στο πεδίο εφαρμογής των σχετικών με τη διαφήμιση των φαρμάκων διατάξεων της οδηγίας 2001/83, αλλά στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2000/31/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 8ης Ιουνίου 2000, για ορισμένες νομικές πτυχές των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας, ιδίως του ηλεκτρονικού εμπορίου, στην εσωτερική αγορά («οδηγία για το ηλεκτρονικό εμπόριο») (ΕΕ 2000, L 178, σ. 1) [πρβλ. απόφαση της 1ης Οκτωβρίου 2020, A (Διαφήμιση και πώληση φαρμάκων μέσω διαδικτύου), C-649/18, EU:C:2020:764, σκέψεις 50 και 59].
- 50 Όσον αφορά την υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 15ης Ιουλίου 2021, DocMorris (C-190/20, EU:C:2021:609), αυτή αφορούσε τη διαφημιστική εκστρατεία φαρμακείου υπό τη μορφή προωθητικού διαγωνισμού που παρείχε στους μετέχοντες τη δυνατότητα να κερδίσουν αντικείμενα της καθημερινής ζωής πλην φαρμάκων, η δε συμμετοχή στον διαγωνισμό τελούσε υπό την προϋπόθεση της αποστολής παραγγελίας για συνταγογραφούμενο φάρμακο. Στο ειδικό αυτό πλαίσιο, το Δικαστήριο, με τις σκέψεις 21 και 22 της ως άνω αποφάσεως, έκρινε ότι η διαφημιστική αυτή εκστρατεία αποβλέπει στο να επηρεάσει τον πελάτη όχι ως προς την επιλογή συγκεκριμένου φαρμάκου, αλλά ως προς την, χρονικώς μεταγενέστερη, επιλογή του φαρμακείου από το οποίο ο πελάτης αγοράζει το φάρμακο, οπότε μια τέτοια διαφημιστική εκστρατεία δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του τίτλου VIII της οδηγίας 2001/83.
- 51 Ωστόσο, παρά τα όσα εκτίθενται στη σκέψη 50 της αποφάσεως της 1ης Οκτωβρίου 2020, A (Διαφήμιση και πώληση φαρμάκων μέσω διαδικτύου) (C-649/18, EU:C:2020:764), καθώς και στη σκέψη 20 της αποφάσεως της 15ης Ιουλίου 2021, DocMorris (C-190/20, EU:C:2021:609), το πεδίο εφαρμογής των σχετικών με τη διαφήμιση των φαρμάκων διατάξεων της οδηγίας 2001/83 δεν περιορίζεται μόνο στις διαφημίσεις που αφορούν συγκεκριμένο φάρμακο.

Επί του χαρακτηρισμού δραστηριοτήτων όπως αυτές στις οποίες αναφέρεται η επίμαχη στην κύρια δίκη εθνική διάταξη ως «διαφήμισης των φαρμάκων», κατά την έννοια του άρθρου 86, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/83

- 52 Από το γράμμα του άρθρου 86, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/83 προκύπτει ότι ο σκοπός του μηνύματος συνιστά το κύριο χαρακτηριστικό της «διαφήμισης των φαρμάκων», κατά την έννοια της εν λόγω διάταξης, και το καθοριστικό στοιχείο για τη διάκριση της διαφήμισης από την απλή πληροφόρηση. Εφόσον το μήνυμα αποσκοπεί στην προώθηση της χορηγήσεως συνταγών, της προμήθειας, της πώλησης ή της κατανάλωσης φαρμάκων, πρόκειται για διαφήμιση υπό την έννοια της οδηγίας 2001/83. Αντιθέτως, ένδειξη καθαρά ενημερωτική, χωρίς πρόθεση προώθησεως, δεν εμπίπτει στις διατάξεις της εν λόγω οδηγίας που αφορούν τη διαφήμιση των φαρμάκων (απόφαση της 5ης Μαΐου 2011, MSD Sharp & Dohme, C-316/09, EU:C:2011:275, σκέψεις 31 και 32).
- 53 Στην υπό κρίση υπόθεση, από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι οι δραστηριότητες επί των οποίων έχει εφαρμογή η επίμαχη στην κύρια δίκη εθνική διάταξη δεν αφορούν την απλή διάδοση στο κοινό αμιγώς ενημερωτικών ενδείξεων σχετικά με τα φάρμακα, όπως είναι οι αντικειμενικές πληροφορίες σχετικά με τις τιμές τους, αλλά είναι δραστηριότητες που προτρέπουν στην αγορά φαρμάκων δικαιολογώντας την ανάγκη της αγοράς αυτής βάσει της

τιμής των φαρμάκων, μέσω αναγγελίας ειδικής εκπτωτικής προσφοράς ή μέσω επισημάνσεως περί συνδυαστικής πωλήσεως των εν λόγω φαρμάκων από κοινού, ενδεχομένως και σε μειωμένη τιμή, με άλλα φάρμακα ή άλλα προϊόντα που πωλούνται από το οικείο φαρμακείο.

- 54 Υπό την επιφύλαξη της επαληθεύσεως από το αιτούν δικαστήριο, οι δραστηριότητες αυτές φαίνεται να εξυπηρετούν σκοπούς προώθησης και, συνεπώς, εμπίπτουν στην κατά το άρθρο 86, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/83 έννοια της «διαφήμισης των φαρμάκων».
- 55 Κατόπιν του συνόλου των προεκτεθέντων, στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 86, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/83 έχει την έννοια ότι η διάδοση πληροφοριών που προτρέπουν στην αγορά φαρμάκων δικαιολογώντας την ανάγκη της αγοράς αυτής βάσει της τιμής των φαρμάκων, μέσω αναγγελίας ειδικής εκπτωτικής προσφοράς ή μέσω επισημάνσεως περί της πωλήσεως των εν λόγω φαρμάκων από κοινού, ενδεχομένως και σε μειωμένη τιμή, με άλλα φάρμακα ή άλλα προϊόντα, εμπίπτει στην κατά την ανωτέρω διάταξη έννοια της «διαφήμισης των φαρμάκων», ακόμη και όταν οι πληροφορίες δεν αφορούν συγκεκριμένο φάρμακο, αλλά μη προσδιοριζόμενα φάρμακα.

Επί του δευτέρου και του τρίτου προδικαστικού ερωτήματος

- 56 Με το δεύτερο και το τρίτο προδικαστικό ερώτημα, τα οποία πρέπει να εξεταστούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί, αφενός, αν το άρθρο 87, παράγραφος 3, και το άρθρο 90 της οδηγίας 2001/83 έχουν την έννοια ότι αντιτίθενται σε εθνική διάταξη η οποία επιβάλλει περιορισμούς μη προβλεπόμενους στο άρθρο 90, απαγορεύοντας να περιλαμβάνονται στην απευθυνόμενη στο κοινό διαφήμιση φαρμάκων πληροφορίες οι οποίες προτρέπουν στην αγορά φαρμάκων, δικαιολογώντας την ανάγκη μιας τέτοιας αγοράς βάσει της τιμής των φαρμάκων αυτών, μέσω αναγγελίας ειδικής εκπτωτικής προσφοράς ή μέσω επισημάνσεως περί της πωλήσεως των εν λόγω φαρμάκων από κοινού, ενδεχομένως και σε μειωμένη τιμή, με άλλα φάρμακα ή άλλα προϊόντα. Αφετέρου, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί αν μια τέτοια εθνική διάταξη μπορεί να θεωρηθεί ότι σκοπεί να προαγάγει την ορθολογική χρήση των φαρμάκων, κατά την έννοια του άρθρου 87, παράγραφος 3, της οδηγίας.
- 57 Καταρχάς, επισημαίνεται ότι, σύμφωνα με τα στοιχεία που παρέσχε στο Δικαστήριο η Λεττονική Κυβέρνηση και τα οποία εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να επαληθεύσει, η επίμαχη στην κύρια δίκη εθνική διάταξη διέπει μόνον την απευθυνόμενη στο κοινό διαφήμιση για φάρμακα για τα οποία έχει χορηγηθεί άδεια κυκλοφορίας και για τα οποία δεν απαιτείται ιατρική συνταγή, το δε κόστος των οποίων δεν είναι δυνατό να επιστραφεί. Συγκεκριμένα, η Λεττονική Κυβέρνηση, απαντώντας στις ερωτήσεις που έθεσε το Δικαστήριο προς γραπτή απάντηση, ανέφερε ότι η διαφήμιση μη εγκεκριμένων φαρμάκων, για τα οποία απαιτείται ιατρική συνταγή ή των οποίων το κόστος είναι δυνατό να επιστραφεί, απαγορεύεται στη Λεττονία, σύμφωνα με το άρθρο 87, παράγραφος 1, και το άρθρο 88, παράγραφος 1, στοιχείο α', και παράγραφος 3, της οδηγίας 2001/83.
- 58 Κατόπιν της διευκρινίσεως αυτής, πρέπει, προκειμένου να δοθεί απάντηση στα υποβληθέντα ερωτήματα, να καθοριστεί, καταρχάς, αν το άρθρο 87, παράγραφος 3, της οδηγίας 2001/83 επιτρέπει στα κράτη μέλη, προς τον σκοπό προαγωγής της ορθολογικής χρήσης των φαρμάκων, να απαγορεύουν να περιλαμβάνονται στην απευθυνόμενη στο κοινό διαφήμιση φαρμάκων για τα οποία δεν απαιτείται ιατρική συνταγή και των οποίων το κόστος δεν είναι δυνατό να επιστραφεί άλλα στοιχεία πλην εκείνων που προβλέπει το άρθρο 90 της οδηγίας και, εν συνεχεία, αν απαγορεύσεις όπως οι προβλεπόμενες από την επίμαχη στην κύρια δίκη εθνική διάταξη αφορούν πράγματι στοιχεία τα οποία δεν προάγουν την ορθολογική χρήση των φαρμάκων.

Όσον αφορά τη δυνατότητα των κρατών μελών να απαγορεύουν να περιλαμβάνονται στην απευθυνόμενη στο κοινό διαφήμιση φαρμάκων για τα οποία δεν απαιτείται ιατρική συνταγή και των οποίων το κόστος δεν είναι δυνατό να επιστραφεί άλλα στοιχεία πλην εκείνων που προβλέπει το άρθρο 90 της οδηγίας 2001/83

- 59 Όπως εκτίθεται στις σκέψεις 40 έως 43 της παρούσας αποφάσεως, δεδομένου ότι η διαφήμιση φαρμάκων ενδέχεται να είναι επιζήμια για τη δημόσια υγεία, ακόμη και όταν αφορά φάρμακα για τα οποία δεν απαιτείται ιατρική συνταγή, η διαφήμιση αυτή υπόκειται σε απαγορεύσεις, προϋποθέσεις και περιορισμούς που προβλέπονται από την οδηγία 2001/83.
- 60 Εξάλλου, η ως άνω οδηγία προέβη σε πλήρη εναρμόνιση του τομέα της διαφήμισης των φαρμάκων. Κατά συνέπεια, στις περιπτώσεις κατά τις οποίες δεν έχει ρητώς παρασχεθεί στα κράτη μέλη η δυνατότητα να προβλέπουν διαφορετικούς κανόνες, οι μόνες απαιτήσεις από τις οποίες αυτά μπορούν να εξαρτούν τη διαφήμιση φαρμάκων είναι όσες προβλέπει η εν λόγω οδηγία (πρβλ. απόφαση της 8ης Νοεμβρίου 2007, Gintec, C-374/05, EU:C:2007:654, σκέψεις 20 και 25).
- 61 Όσον αφορά την απευθυνόμενη στο κοινό διαφήμιση φαρμάκων για τα οποία δεν απαιτείται ιατρική συνταγή και των οποίων το κόστος δεν είναι δυνατό να επιστραφεί, όπως η διαφήμιση που προβλέπεται από την επίμαχη στην κύρια δίκη εθνική διάταξη, το καταρχήν επιτρεπτό της διαφήμισης αυτής κατά το άρθρο 88, παράγραφος 2, της οδηγίας 2001/83 οριοθετείται από τις προϋποθέσεις και τους περιορισμούς που προβλέπονται, μεταξύ άλλων, στα άρθρα 87, 89 και 90 της εν λόγω οδηγίας.
- 62 Ειδικότερα, όσον αφορά τη σχέση μεταξύ της απαιτήσεως του άρθρου 87, παράγραφος 3, της οδηγίας 2001/83, κατά την οποία η διαφήμιση πρέπει να προάγει την ορθολογική χρήση των φαρμάκων, και των περιορισμών που προβλέπει το άρθρο 90 της εν λόγω οδηγίας υπό τη μορφή καταλόγου απαγορευμένων στοιχείων διαφήμισης, από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι το γεγονός ότι η εν λόγω οδηγία, και ειδικότερα το άρθρο 90, δεν περιλαμβάνει ειδικούς κανόνες σχετικά με ένα συγκεκριμένο στοιχείο διαφήμισης δεν εμποδίζει τα κράτη μέλη, με σκοπό, όπως αναφέρεται στην αιτιολογική σκέψη 45 της εν λόγω οδηγίας, την αποφυγή κάθε υπερβολικής ή απερίσκεπτης διαφήμισης φαρμάκων η οποία ενδέχεται να έχει επιπτώσεις στη δημόσια υγεία, να απαγορεύουν, βάσει του άρθρου 87, παράγραφος 3, της ίδιας οδηγίας, ένα τέτοιο στοιχείο, στο μέτρο που αυτό ενδέχεται να προάγει τη μη ορθολογική χρήση των φαρμάκων (πρβλ. απόφαση της 8ης Νοεμβρίου 2007, Gintec, C-374/05, EU:C:2007:654, σκέψεις 51, 55 και 59).
- 63 Επομένως, μολοντί από το άρθρο 88, παράγραφος 2, της οδηγίας 2001/83 προκύπτει ότι επιτρέπεται η διαφήμιση φαρμάκων για τα οποία δεν απαιτείται ιατρική συνταγή, εντούτοις, τα κράτη μέλη οφείλουν, προκειμένου να αποφεύγονται κίνδυνοι για τη δημόσια υγεία, σύμφωνα με τον βασικό σκοπό της προστασίας αυτής που διατυπώνεται στις αιτιολογικές σκέψεις 2 και 45 της οδηγίας, να απαγορεύουν να περιλαμβάνονται στην απευθυνόμενη προς το κοινό διαφήμιση φαρμάκων για τα οποία δεν απαιτείται ιατρική συνταγή και των οποίων το κόστος δεν είναι δυνατό να επιστραφεί στοιχεία δυνάμενα να προάγουν τη μη ορθολογική χρήση των φαρμάκων αυτών.
- 64 Από τα προεκτεθέντα προκύπτει ότι το άρθρο 87, παράγραφος 3, της οδηγίας 2001/83, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα της αιτιολογικής της σκέψεως 45, έχει την έννοια ότι τα κράτη μέλη οφείλουν να απαγορεύουν να περιλαμβάνονται στην απευθυνόμενη στο κοινό διαφήμιση φαρμάκων για τα οποία δεν απαιτείται ιατρική συνταγή και των οποίων το κόστος δεν είναι

δυνατό να επιστραφεί άλλα στοιχεία πλην εκείνων που προβλέπει το άρθρο 90 της οδηγίας, σε περίπτωση που τα στοιχεία αυτά είναι ικανά να προάγουν τη μη ορθολογική χρήση των φαρμάκων.

Όσον αφορά απαγορεύσεις όπως οι επίμαχες στην κύρια δίκη

- 65 Όσον αφορά το ζήτημα κατά πόσον απαγορεύσεις όπως οι επίμαχες στην κύρια δίκη αφορούν τέτοια στοιχεία, επισημαίνεται ότι, προκειμένου περί φαρμάκων για τα οποία δεν απαιτείται ιατρική συνταγή και των οποίων το κόστος δεν είναι δυνατό να επιστραφεί, είναι σύνηθες, όπως υπογράμμισε ο γενικός εισαγγελέας με το σημείο 30 των συμπληρωματικών προτάσεων του της 9ης Ιουνίου 2022, ο τελικός καταναλωτής να εκτιμά ο ίδιος, χωρίς τη βοήθεια ιατρού, τη χρησιμότητα ή την ανάγκη αγοράς τέτοιων φαρμάκων. Ωστόσο, ο εν λόγω καταναλωτής δεν έχει κατ' ανάγκην ειδικές και αντικειμενικές γνώσεις οι οποίες να του επιτρέπουν να εκτιμήσει τη θεραπευτική τους αξία. Στην περίπτωση αυτή, η διαφήμιση μπορεί να επηρεάσει σημαντικά την αξιολόγηση και την επιλογή του εν λόγω καταναλωτή, τόσο ως προς το ποιο φάρμακο θα αγοράσει όσο και ως προς την ποσότητα την οποία θα αγοράσει.
- 66 Στο πλαίσιο αυτό, όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας με τα σημεία 87 και 88 των προτάσεων του της 9ης Δεκεμβρίου 2021, στοιχεία διαφήμισης όπως αυτά τα οποία προβλέπει η επίμαχη στην κύρια δίκη εθνική διάταξη είναι ικανά να παρακινήσουν τους καταναλωτές στην αγορά φαρμάκων για τα οποία δεν απαιτείται ιατρική συνταγή και των οποίων το κόστος δεν είναι δυνατό να επιστραφεί βάσει ενός οικονομικού κριτηρίου που σχετίζεται με την τιμή των φαρμάκων αυτών. Ως εκ τούτου, τα στοιχεία αυτά είναι πιθανό να οδηγήσουν τους καταναλωτές στην αγορά και λήψη των εν λόγω φαρμάκων χωρίς να έχει προηγηθεί αντικειμενική αξιολόγηση βάσει των θεραπευτικών ιδιοτήτων των φαρμάκων και των συγκεκριμένων ιατρικών αναγκών.
- 67 Πλην όμως, διαφήμιση η οποία παρασύρει τους καταναλωτές να μην εκτιμούν αντικειμενικώς την ανάγκη λήψεως ενός φαρμάκου ενθαρρύνει τη μη ορθολογική και υπερβολική χρήση αυτού του φαρμάκου (πρβλ. απόφαση της 8ης Νοεμβρίου 2007, Gintec, C-374/05, EU:C:2007:654, σκέψη 56).
- 68 Μια τέτοια μη ορθολογική και υπερβολική χρήση των φαρμάκων μπορεί επίσης να προκύψει από διαφήμιση η οποία, όπως και οι διαφημίσεις που καλύπτονται από την επίμαχη στην κύρια δίκη εθνική διάταξη, αναφερόμενη σε διαφημιστικές προσφορές ή συνδυαστικές πωλήσεις φαρμάκων και άλλων προϊόντων, εξομοιώνει τα φάρμακα με άλλα καταναλωτικά προϊόντα, για τα οποία εκπτώσεις και μειώσεις των τιμών παρέχονται κατά κανόνα όταν η σχετική δαπάνη υπερβαίνει ένα ορισμένο επίπεδο.
- 69 Υπό τις συνθήκες αυτές, πρέπει να γίνει δεκτό ότι απαγορεύσεις όπως αυτές τις οποίες προβλέπει η επίμαχη στην κύρια δίκη διάταξη ανταποκρίνονται στον βασικό σκοπό της προστασίας της δημόσιας υγείας, καθόσον εμποδίζουν τη διάδοση στοιχείων διαφήμισης που προάγουν τη μη ορθολογική και υπερβολική χρήση φαρμάκων για τα οποία δεν απαιτείται ιατρική συνταγή και των οποίων το κόστος δεν είναι δυνατό να επιστραφεί.
- 70 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι οι εν λόγω απαγορεύσεις αφορούν όχι τη διάδοση ενδείξεων αμιγώς ενημερωτικού χαρακτήρα, χωρίς πρόθεση προώθησης των φαρμάκων, αλλά τη διάδοση περιεχομένου που αποσκοπεί στην ενθάρρυνση της αγοράς των φαρμάκων αυτών, είτε με αναφορά στην τιμή τους, είτε με ειδικές εκπτωτικές προσφορές, είτε με συνδυαστικές πωλήσεις από κοινού, ενδεχομένως και σε μειωμένη τιμή, με άλλα φάρμακα ή με άλλα προϊόντα.

- 71 Ασφαλώς, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η αποτελεσματική προστασία της υγείας και της ζωής των προσώπων απαιτεί, μεταξύ άλλων, την πώληση φαρμάκων σε εύλογη τιμή και ότι, επομένως, ο ανταγωνισμός τιμών θα μπορούσε να αποβεί προς όφελος του ασθενή κατά το μέτρο που θα καθιστούσε εφικτή την πώληση των φαρμάκων σε χαμηλότερες τιμές (πρβλ. απόφαση της 19ης Οκτωβρίου 2016, Deutsche Parkinson Vereinigung, C-148/15, EU:C:2016:776, σκέψη 43 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 72 Εντούτοις, από τη δικογραφία που έχει στη διάθεσή του το Δικαστήριο προκύπτει ότι η επίμαχη στην κύρια δίκη εθνική διάταξη περιορίζεται στην απαγόρευση της διαφήμισης προσφορών ή συνδυαστικών πωλήσεων, καθώς και της διαφήμισης μέσω των τιμών, χωρίς ωστόσο να προδικάζει τη δυνατότητα χορήγησης εκπτώσεων και μειώσεων τιμών κατά την πώληση φαρμάκων και άλλων προϊόντων υγείας, την οποία αναγνωρίζει το λεττονικό δίκαιο στους φορείς που ασκούν δραστηριότητα εμπορίας φαρμάκων.
- 73 Κατόπιν του συνόλου των προεκτεθέντων, στο δεύτερο και το τρίτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 87, παράγραφος 3, και το άρθρο 90 της οδηγίας 2001/83 έχουν την έννοια ότι δεν αντιτίθενται σε εθνική διάταξη η οποία απαγορεύει να περιλαμβάνονται στην απευθυνόμενη στο κοινό διαφήμιση φαρμάκων για τα οποία δεν απαιτείται ιατρική συνταγή και των οποίων το κόστος δεν είναι δυνατό να επιστραφεί πληροφορίες που προτρέπουν στην αγορά φαρμάκων, δικαιολογώντας την ανάγκη μιας τέτοιας αγοράς βάσει της τιμής των φαρμάκων αυτών, μέσω αναγγελίας ειδικής εκπτωτικής προσφοράς ή μέσω επισημάνσεως περί της πωλήσεως των εν λόγω φαρμάκων από κοινού, ενδεχομένως και σε μειωμένη τιμή, με άλλα φάρμακα ή άλλα προϊόντα.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 74 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σε αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τμήμα μείζονος συνθέσεως) αποφαινεται:

- 1) Το άρθρο 86, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/83/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 6ης Νοεμβρίου 2001, περί κοινοτικού κώδικος για τα φάρμακα που προορίζονται για ανθρώπινη χρήση, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2004/27/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 31ης Μαρτίου 2004,**

έχει την έννοια ότι:

η διάδοση πληροφοριών που προτρέπουν στην αγορά φαρμάκων δικαιολογώντας την ανάγκη της αγοράς αυτής βάσει της τιμής των φαρμάκων, μέσω αναγγελίας ειδικής εκπτωτικής προσφοράς ή μέσω επισημάνσεως περί της πωλήσεως των εν λόγω φαρμάκων από κοινού, ενδεχομένως και σε μειωμένη τιμή, με άλλα φάρμακα ή άλλα προϊόντα, εμπίπτει στην κατά την ανωτέρω διάταξη έννοια της «διαφήμισης των φαρμάκων», ακόμη και όταν οι πληροφορίες δεν αφορούν συγκεκριμένο φάρμακο, αλλά μη προσδιοριζόμενα φάρμακα.

2) Το άρθρο 87, παράγραφος 3, και το άρθρο 90 της οδηγίας 2001/83, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2004/27,

έχουν την έννοια ότι:

δεν αντιτίθενται σε εθνική διάταξη η οποία απαγορεύει να περιλαμβάνονται στην απευθυνόμενη στο κοινό διαφήμιση φαρμάκων για τα οποία δεν απαιτείται ιατρική συνταγή και των οποίων το κόστος δεν είναι δυνατό να επιστραφεί πληροφορίες που προτρέπουν στην αγορά φαρμάκων, δικαιολογώντας την ανάγκη μιας τέτοιας αγοράς βάσει της τιμής των φαρμάκων αυτών, μέσω αναγγελίας ειδικής εκπτωτικής προσφοράς ή μέσω επισημάνσεως περί της πώλησεως των εν λόγω φαρμάκων από κοινού, ενδεχομένως και σε μειωμένη τιμή, με άλλα φάρμακα ή άλλα προϊόντα.

(υπογραφές)